

RODNE DIMENZIJE NASILJA U SAVREMENOM DRUŠTVU

Selma Ćosić²³⁹, docentica na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Odsjek sigurnosne i mirovne studije

Apstrakt: Svaka društvena pojava, svaki društveni i prirodni proces sa svim svojim uzrocima, ishodima i posljedicama, zatim međusobni odnosi i interakcije među ljudima se odvijaju prvenstveno unutar porodica, različitih grupa, zajednica, društava i u krajnjoj mjeri država. Većinu država i društava u gotovo istom omjeru čini muško i žensko stanovništvo države i članstvo u društvu sa svim ostalim različitostima: po godinama starosti, rasnim, obrazovnim, rodnim, ekonomskim i drugim karakteristikama. Pomenute karakteristike upravo doprinose formiranju predrasuda, stereotipa, diskriminacije, koji u krajnjoj mjeri ukoliko se ne eliminiraju rezultiraju pojavljivanju različitih oblika nasilja u državi i društvu. Historijsko naslijeđe i tradicija koja se prenosi sa generacije na generaciju u pogledu rodne neravnopravnosti doprinosi različitim rodnim dimenzijama nasilja i rodno zasnovanom nasilju. Autorica će u ovom radu ponuditi jedan teorijski doprinos definiranju i razumijevanju pojmova spola i roda, rodnih odnosa, zatim izvršiti jedan detaljniji pristup analizi pojma nasilja, sa akcentom na rodno zasnovano nasilje. Cilj rada jeste da ukaže na postojanje različitih uzroka rodnih dimenzija nasilja, koji se manifestuju kroz različite oblike nasilja, nasilja nad ženama, nasilje u porodici, seksualno nasilje, ekonomsko nasilje, psihičko nasilje, koji na kraju rezultiraju direktnim nasiljem i femicidom.

Ključne riječi: rod, spol, nasilje, rodne dimenzije nasilja, diskriminacija, retradicionalizacija, repatrijarhalizacija

Uvod

Istraživati rodne odnose, rodne politike je jako aktuelna tema, kako još uvijek u razvijenim i zapadnim zemljama, tako i na prostoru bivše Jugoslavije, javlja se potreba za proučavanjem rodnih odnosa kako sa pravnog, tako i sa sociološkog, politološkog, sigurnosnog i drugog aspekta. Zajedno sa promjenom društvenog sistema, period tranzicije država nastalih disolucijom Jugoslavije, obilježilo je jačanje nacionalnih identiteta, repatrijarhalizacija i retradicionalizacija društva dovodeći do snaženja moći etnopolitika, koje na poseban način ističu zaštitu kolektivnih sloboda naspram individualnih, što se posebno odražava na ulogu i položaj žene u takvim društvima. Danas u savremenim društvima u kojima preovladava demokratski sistem vlasti, ili pak određen stepen demokratičnosti, borba žena, ženskih pokreta i nevladinih organizacija se prvenstveno usmjerila ka prevenciji rodno zasnovanog nasilja, seksualnog uznemiravanja, nasilja u porodici, borbi za socijalna i ekonomska prava žena itd.

Rad će prvenstveno obuhvatiti jedan teorijski uklon osnovnim pojmovima koji su ključni sadržilac definirane teme, te kraću interpretaciju teorijsko – historijskih paradigmi rodnih odnosa. U samoj strukturi rada fokus će biti usmjeren ka rodnim dimenzijama nasilja i glavnim uzrocima rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, sa prikazom statističkih podataka koji ukazuju na postojanje velikog problema u pogledu kršenja "osnovnih ljudskih prava" žena, prvenstveno prava na život na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine.

²³⁹ E-mail adresa: selma.cosic@fpn.unsa.ba

Teorijske i historijske paradigme rodnih odnosa

”Svijest o rodu je primaran i bitan dio samosvjesti, što je osnova stvaranja osjećaja o sopstvenoj vrijednosti”

Tom Lambert

Rod kao osnovni sadržilac svih nama važnih pojmova za razumijevanje predmeta istraživanja Sociologije roda, feminizma, rodni studija, u krajnjoj mjeri, mjestu i položaju roda i rodni odnosa unutar sigurnosnih studija, mora biti problematiziran i detaljno objašnjen. U nastavku rada slijedi detaljnija analiza pojma roda općenito, a zatim njegov sociološki, filozofski i sigurnosni diskurs.

Pojam ”roda” se koristi u sociologiji, u biologiji, pa i u lingvistici. Svaka od ovih nauka ”rod” definira i koristi za potrebe svoga istraživačkog polja. U biologiji rod – genus je kategorija koja označava dio neke biološke vrste, niža je od porodice, a viša od biološke vrste. U sociološkoj literaturi pojam rod (eng. gender) se najjednostavnije definira i razumijeva kao društvena kategorija u odnosu na spol, koja je biološka odrednica muškaraca i žena.

Pojam spola se odnosi na ”ljudsku vrstu i koristi se za sve one osobine koje su biološki i nasljedno uslovljene”, dok rod označava sve one osobine ”koje su uslovljene društvenom okolinom i odgojem. Spol se odnosi kao jedan od kriterija za opisivanje roda. Prema Pojmovniku rodne terminologije, u društvenim znanostima spol se definira i razumijeva kao „društvena i zakonska klasifikacija bioloških značajki koje osobe dijele na samo dvije kategorije, na muški i ženski spol. Spol na osnovu genitalija i reproduktivnih funkcija tako predstavlja znanje o tijelu te je također podložan interpretacijama i kulturalno uvjetovan“ (Borić, 2007:87).

Pojam roda u novijoj sociološkoj literaturi uvela je Ann Oakley ”kako bi označila razliku između spola (engl. sex) kao biološke podjele na muškarce i žene te roda kao usporedne i društveno nejednake podjele na ženskost (engl. femininity/feminine) i muškost (engl. masculinity/masculine), pri čemu je rod konstruiran na temelju biološkog spola”. Riječ je prvenstveno o biološkim razlikama koje ”pridonose razvoju rodnoga identiteta koji se odnosi na osobni doživljaj pojedinca kao muškarca (eng. male) ili žene (engl. female), odnosno pokazuje psihološko gledište”. Tumačenje roda na ovaj način ”ne upućuje samo na individualni identitet, već i na kulturalne ideale i stereotipe o ženskosti i muškosti, te na spolnu podjelu rada u institucijama i organizacijama.”. Ovime se hoće staviti do znanja da ”postojanje razlika i podjela između muškaraca i žena, koje ne proizilaze iz bioloških razlika, već iz kulturalno konstruiranih, stoga relativnih i promjenljivih ideja o ženskosti i muškosti”, apostrofirajući čimbenike koji utječu na rodne uloge kao što su: ”izobrazba, ekonomski status, rasa, dob, etnicitet i drugo.”

Judith Butler ističe ”kako je rod fluidna varijabla koja se mijenja u različitim prilikama i tijekom vremena, a pritom se ne mora poklapati sa biološkim značajkama osobe.” Pri tome rod može biti izveden ”na tradicionalan način (u skladu sa uvriježenim konceptima muškosti i ženskosti) i netradicionalan način (izmjena rodni normi, multipli i miješani rodovi i identiteti)”, što podrazumijeva ”osobni doživljaj pojedinca kao muškarca ili žene (rodni identitet) može, ali ne mora korespondirati s njegovim aktualnim biološkim spolom (transseksualizam)” (Butler, 2000:32).

U stručnim i znanstvenim raspravama postoje dva najčešća oprečna mišljenja, prvo koje ustrajava na tom da je rod u potpunosti društveni proizvod (konstrukcionizam), i drugo koje tvrdi kako je riječ o primarno biološkom proizvodu (esencijalizam). U društvenim znanostima rod označava društvenu, kulturnu i psihološku dimenziju, a spol se odnosi na biološku dimenziju. Rod prema definiciji Vijeća Evrope predstavlja ”društveno konstruisanu definiciju muškarca i žene”, odnosno ”društveno oblikovanje biološkog spola, određeno je shvatanjem zadataka, djelovanja i uloga pripisanih muškarcima i ženama, u društvu, u javnom i privatnom životu. To je kulturološki specifična definicija ženskosti i muškosti i prema tome je promjenljiva u vremenu i prostoru“ (Bašić, 2007:7).

Definicija roda koju je ponudilo Vijeće Evrope može se smatrati najpotpunijom i najprihvatljivijom, jer sadrži i kulturološku dimenziju, koja je vrlo važna u razumijevanju i poimanju rodnih uloga, rodnih identiteta, u krajnjoj mjeri i razumijevanju rodnih odnosa u različitim društvima i sredinama.

Wallach Scott rod definira kao “društveno – kulturalni koncept kojim se pridaje značenje razlici spolova, kao tvorbeni element društvenih odnosa koji se temelje na uočenim razlikama između spolova te kao primarni način označavanja odnosa moći.” Prema tome, “kulturno uvjetovana rodna podjela na muško i žensko, naime, nije binarno simetrična ni vrijednosno neutralna, već je uspostavljena na hijerarhijskom načelu i kao takva povratno djeluje na društvene odnose spolova u određenoj zajednici” (Ibid, 72).

U okviru humanističkih nauka i drugih znanstvenih disciplina, u novije vrijeme, vrlo važna “grana” u proučavanju roda, spola, rodnih odnosa, rodni teorija jeste sociologija roda²⁴⁰. U okviru sociologije roda, rodni identitet i rodne uloge čine osnovni njen sadržaj i suštinu predmeta proučavanja. Može se kazati da su rodni identiteti muškaraca i žena definirani društveno i psihološki. Da bi se odredio rod, treba uzeti u obzir „društvenu i kulturalnu percepciju muških i ženskih karakteristika i uloga, dok su rodne uloge različite u raznim kulturama. Jedna od definicija rodnog identiteta prema standardima Evropske Unije, u okviru pojmovnika rodne terminologije jeste da rodni identitet predstavlja: „vlastito rodno određenje i izražavanje, koje ne mora nužno ovisiti o spolu koji je upisan rođenjem”, dakle rodni identitet je „neovisan o biološkom spolu osobe, on se tiče svakoga ljudskog bića i ne znači samo binarni koncept „muškoga” ili „ženskoga”, nego se proširuje i na nove rodne identitete LGBT populacije.” (Borić, 2007:78).

Rodni identitet, a naročito rodne uloge, su promjenjive kategorije u različitim društvenim okolnostima, državnim sistemima i uređenjima. Pod rodnim ulogama se podrazumijeva ”skup očekivanih postupaka i ponašanja koji je povezan sa činjenicom, je li osoba muškarac ili žena, i to na način kako je opisano u pojmu društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu” (Borić, 2007:76). Postavimo pitanje, šta podrazumijeva društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu? Društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu odnosi se na ”skup implicitnih (podrazumijevajućih) i eksplicitnih (izričitih) pravila kojima se uređuju rodni odnosi na način da se muškarcima i ženama dodjeljuju različiti poslovi i vrijednosti, odgovornosti i obveze na tri razine: na razini kulture društva u najširem smislu te riječi – uključujući norme i vrijednosti društva; na razini institucija društva – obitelji, obrazovanja, sustava rada i dr., te na razini socijalizacijskih procesa, prije svega u obitelji” (Ibid, 2007:76.)

Društveni ugovor zasnovan na spolu/rodu je prema mnogim feminističkama vrlo važna kategorija, jer regulira rodne odnose na različitim nivoima, i upravo na tim nivoima se manifestira diskriminacija u pogledu različitih rodni identiteta, kao i rodna neravnopravnost²⁴¹. Među najpoznatijim autoricama koje kritiziraju društveni ugovor jeste Carol Pateman. Kritika društvenog ugovora o kojoj piše, tiče se ”građanstva i univerzalne političke jednakosti koja povijesno nije značila jednakost po spolu već je eksplicitno isključivala žene iz javnog upravljanja, i prirode tzv. društvenog ugovora koji nije ništa

²⁴⁰ “Sociologija roda je relativno mlada sociološka „subdisciplina“. Ova grana sociologije postavila je radikalno pitanje o sociologiji kao nauci o društvu spram sociologije kao nauke o muškom društvu, jer sociologija roda potrebuje promišljanje o varijacijama u identitetima, i muškaraca i žena, naglašava Wharton, a ne u neprekidnom insistiranju o tome kako su muškarci i žene različiti. Sociologija roda je intradisciplinarno polje znanja. Koristi se kognicijama drugih socioloških disciplina u cilju prenošenja različitih tipova rodni in vivo. Otuda, strukture politike, religije, djetinjstva (rane socijalizacije), nasilja, emocije, genocida seksualnosti, rada, ekologije i porodice analizirane su u intersekciji sa rodom.“ (Mušić, 2013:9).

²⁴¹ „Feministički stavovi u smjeru ozbiljenja slobode i jednakosti muškaraca i žena idu na svaki društveni ugovor i podjelu na privatnu i javnu sferu te zahtijevaju drugi tip političkog uređenja odnosa između žena i muškaraca. Radi se o osvještavanju prijepora i posljedica vidljivih i nevidljivih ugovora zasnovanih na spolu/rodu i povijesno povezanih s povlasticama i diskriminacijom, te isto tako o stvaranju odnosa slobode i poštovanja uvažavajući mnogostruka spolno/rodna identificiranja i izbore.“ (Ibid, 2007:23).

drugo do spolni ugovor koji se temelji na patrijarhalnom pravu muškaraca nad ženama i sprezi klasne i patrijarhalne dominacije” (Pateman: 2000, u Borić, 2007:23). Podjela na privatnu i javnu sferu je prva instanca koja diskriminira samo jednu stranu (žensku stranu) unutar rodni odnosa i određuje njihove rodne uloge prema ustaljenim šablonima patrijarhalne dominacije.

Da podjela na privatnu i javnu sferu datira još iz davne prošlosti i da je elaborirana u ”antičkoj tradiciji da bi se kasnije pretočila i u kasnije epohe”, pokazuje činjenica da podjela na privatnu i javnu sferu postoji i u sadašnjem, ”savremenom” dobu²⁴². U ”antičkoj tradiciji privatna sfera se smatra ontološki nižom jer tu čovjek zadovoljava svoje bazične, elementarne potrebe koje su fiziološki nužne dok u javnoj sferi može da ih transcendira i prevaziđe.” Privatna je sfera ”sfera partikularnosti javna sfera se tiče pitanja opšteg dobra i predstavlja prostor za samopotvrđivanje građana kao slobodnih ličnosti i tzv. javno praktikovanje morala” (Popov – Momčinović, 2013:240).

Kod Žarane Papić i Lydie Sklevicky u knjizi ”*Antropologija žene*” pronalazimo da ”povezanost podele rada po polu i različitog vrednovanja doprinosa muškaraca i žena sa dihotomijom na *privatno i javno*” (2003:18), gdje ženi pripada sfera privatnog (sfera usko definisanog, predvidljivog i statusno neuvaženog područja društvenosti), a muškarcima sfera javnog koja implicira i određuje sferu u kojoj dominira ”govor vlasti”, moći, autoriteta i razumnosti, što predstavlja prvu instancu diskriminacije žene unutar rodni odnosa i unaprijed definiranih rodni uloga²⁴³.

Naznačit ćemo samo nekoliko primjera i slučajeva diskriminacije ženske populacije koji pokazuju rodnu neravnopravnost u državi i društvu:

- ✓ Žene se u različitim državama i društvima ne suprotstavljaju ozbiljno i organizirano muškom političkom egu, koji podrazumijeva prevlast muškaraca u politikama, pa samim time i nedovoljnom broju žena u parlamentima i drugim organima države²⁴⁴;
- ✓ Repatrijarhalizacija i retradicionalizacija društva, odnosno povratak patrijarhalnim i tradicionalnim vrijednostima društva;
- ✓ Prevlast muškaraca u sektoru sigurnosti je naslijeđena tradicija iz svih prethodnih etapa ljudske civilizacije, tako da se manjak žena u sektorima nacionalne sigurnosti može objašnjavati stereotipima (od strane i muškog i ženskog dijela populacije) o poslovima u vojsci i drugim elementima sigurnosti koji se tradicionalno percipiraju kao ”muška sfera djelatnosti”, a u novije vrijeme smo svjedoci da je neophodno veće učešće žena u sektoru sigurnosti, upravo radi svih sigurnosnih prijetnji i rizika sa kojima se društvo susreće u pogledu rodni odnosa;
- ✓ Moguće objašnjenje za nedovoljan procenat žena u sektoru sigurnosti u mnogim zemljama se odnosi i na pitanje tradicije i predrasuda, na koje žene pristaju i ne iskazuju dovoljan interes za tu vrstu posla;

²⁴² „U privatnoj sferi antičke Grčke su obitavale žene, djeca, robovi, domaće životinje, dok su pitanja vezana za *polis* bila rezervisana za muškarce. U modernoj epohi se ova dihotomija zadržala s razlikom da se privatna sfera posmatrala kao sfera lične slobode i autonomije a javna sfera kao sfera hijerarhije, birokratije i nužnosti, i vladao je strah od prevelikog upliva onog javnog u privatni život pojedinca.“ (Popov – Momčinović, 2013:240).

²⁴³ “Sintagmom *Lično je političko* žene su u tzv. Drugom valu feminizma, feministkinje su pokazale da i tzv. privatna pitanja koja su često javno nevidljiva (kao što je na primjer, nasilje u porodici, nejednaka distribucija moći u domaćinstvu) takođe pitanja od javnog značaja te kao takva zahtijevaju javnu pozornost i intervenciju i politizaciju.” (Popov – Momčinović, 2013:240).

²⁴⁴ “U okviru patrijarhalne paradigme žene ili „nisu postojale u akademskom diskursu ili su se problematizovale u okviru tzv. ženskog pitanja, kao i uopšte“. Emancipacijom žene, njenim obrazovanjem, „stihijskim“ ulaskom i „produranjem“ u javnu sferu, nastajanjem feminističkih pokreta, ženskih i rodni studija, te drugih oblika okupljanja kroz različita udruženja i organizacije, žene su počele preispitivati „dominantni, patrijarhalni diskurs iz feminističke perspektive“ i na taj način kroz različite borbe za njihova prava doprinijele većem stepenu rodne ravnopravnosti“. (Ćosić, 2023:354).

- ✓ Porodica, predstavlja rodno mjesto patrijarhata unutar kojeg se "uči" rodna diskriminacija. Primjera radi, u mnogim balkanskim društvima, pa i u Bosni i Hercegovini kroz historiju, ali i danas, mnogo je veća radost u porodici i porodici rođenje muškog djeteta nego ženskog;
- ✓ Rodni sukobi nisu samo nacionalni nego su i transnacionalni, i mnogi drugi;

Rodne dimenzije nasilja

Nasilje u najužem smislu podrazumijeva nanošenje štete ili povrijeđivanje Drugog. Galtung nasilje vidi kao "povredu osnovnih ljudskih potreba, i opštije posmatrano, života, koje snižava nivo zadovoljenosti potreba ispod svakog mogućeg minimuma" (Galtung, 2009:275). Kao što se može vidjeti u prethodnoj definiciji nasilje ugrožava osnovno ljudsko pravo, pravo na život, kao direktni element, zatim nivo zadovoljenosti potreba, kao socijalno kulturni element, s tim da naglasimo da se na nasilje gleda iz perspektive onoga koji/a ga trpi.

Rodno zasnovano nasilje je "kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije i označava svaki čin nasilja koji ima za posljedicu ili će vjerovatno imati za posljedicu fizičku, psihičku, seksualnu ili ekonomsku povredu, odnosno patnju, uključujući i prijetnje takvim djelima, prinudu ili namjerno oduzimanje slobode u javnom ili privatnom životu" (Petrić, 2019:219). Važno je naglasiti da je rodno zasnovano nasilje jedan od najrasprostranjenijih oblika kršenja ljudskih prava, koji svoju ukorijenjenost pronalazi u dubokim rodnim nejednakostima, predrasudama, stereotipima, različitim oblicima diskriminacije, nejednakim odnosima moći u državama i društvima a naročito u sferama politike i ekonomije. Nejednak rodni odnos moći u sferama politike i ekonomije se ogleda u različitim primjerima represije u polju politike, te eksploatacije u polju ekonomije. S toga se rodno zasnovano nasilje može manifestirati u različitim oblicima ili kao kombinacija više njih, i to: fizičko, emocionalno, psihološko ili seksualno nasilje, kao i ekonomsko nasilje. Rodno zasnovano nasilje posebnu težinu dobija u porodici, kao "locusu" najveće opresije i subordinacije žene.

Mnoge autorice i autori, članice i članovi nevladinih i vladinih organizacija analizuju stanje rodnih odnosa, oslovljavaju i nazivaju *rodnom analizom*. Osnovne postavke na kojima se temelji rodna analiza koja pojašnjava postojeću ili potencijalnu nejednakost između muškaraca i žena su, kako navode Dabić i Davidović, a "imajući u vidu da je rod kulturološka i društvena konstrukcija, rodne uloge i odnosi među spolovima mijenjaju se tijekom vremena, i da:

- ✓ podjela rada po spolu je polazna tačka za raširenu neravnotežu i nejednakost spolova u društvu,
- ✓ pristup resursima nije isto što i kontrola nad resursima, a kontrola nad resursima je u gotovo svim društvima neravnomjerno raspoređena između muškaraca i žena,
- ✓ resursi uključuju materijalne resurse, ali i vrijeme, znanje i informacije,
- ✓ de jure, jednakost spolova se ne poklapa uvijek s de facto, jednakošću,
- ✓ kultura, stavovi i stereotipi duboko utječu na pristup resursima i kontrolu resursa, time i na ostvarivanje de facto jednakosti spolova" (Dabić, Davidović, 2015:18).

Neki od uzroka rodnih dimenzija nasilja i potčinjenosti žene kako u društvu tako i u državi između ostalog jesu:

- ✓ Ekonomska i socijalna nejednakost;
- ✓ Feminizacija siromaštva – povećanje i preovladavanje siromaštva kod žena u odnosu na muškarce;
- ✓ Onemogućavanje školovanja ženskoj djeci kao posljedica tradicionalnih shvatanja, ali i posljedica i rezultat strukturalnog nasilja nad cjelokupnim stanovništvom države i društva;
- ✓ Statistike u mnogim zemljama pokazuju da su žene manje plaćene u odnosu na muškarce, iako su na istim poslovima i posjeduju iste kvalifikacije (jedan od izvora konflikta i primjer strukturalnog nasilja, kako ga naziva Galtung);
- ✓ Nasilje nad ženama u sferi radnih odnosa, poput prekidanja radnog odnosa zbog trudnoće, ili odluke žene da se ostvari kao majka;
- ✓ Rodno nasilje nad ženama, kroz historiju, ali i danas, neophodno je istraživati u sferi kulture, obrazovanja, ..., a napose u sferi rase, vjerske i ostalih oblika diskriminacije;

- ✓ Izraženi generacijski sukobi u društvima, sa dimenzijama sukoba na rodnoj osnovi, koju je moguće istraživati i analizirati na nivou porodice, lokalne zajednice, do društva u cjelini;

Prema podacima koje je objavila Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine 2023. godine u publikaciji „Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini” u pogledu stope zaposlenosti, evidentan je rodni jaz i u tom segmentu, gdje je 67,7% muškaraca zaposleno, dok je 32,3% zaposlenih žena. Dok u periodu od 2022. – 2023. godine u sferi obrazovanja mnogo je veći broj žena koje su stekle zvanja magistara nauka i specijalista 63% žene, i 37% muškarci. Visoko obrazovanje u 2022. godini je završilo 10 066 žena i 6531 muškarac. Navedeni podatak potvrđuje tezu da je u Bosni i Hercegovini žena i u sferi ekonomije, tržišta rada diskriminirana, iako pokazatelji ukazuju da su žene prema podacima obrazovanije od muškaraca, što automatski implicira i činjenicu da je ekonomski ovisna o muškim članovima porodice.

Statistički pokazatelji rezultata istraživanja u pogledu nasilja u porodici ukazuju na neophodnost hitne reakcije svih nadležnih institucija cjelokupne države Bosne i Hercegovine, oba njena entiteta (Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine) i Distrikta Brčko. Naime, u periodu od 2019. – 2022. godine povećao se broj žena žrtava nasilja u porodici kao i broj muških počinitelja nasilja u porodici. Od ukupnog broja prijavljenih slučajeva nasilja u porodici procesuirano je samo 35% slučajeva. Navedeni podatak ukazuje na činjenicu da je u periodu pandemije korona virusa (Covid 19) nasilje u porodici se značajno povećalo. Istraživanje koje su provele nevladine organizacije u Bosni i Hercegovini, nasilje u porodici je poraslo za 20%. Tom pokazatelju doprinosi stres oko finansijske situacije i budućnosti, ograničeno kretanje doprinijelo je nasilju čak i u porodicama u kojima to ranije nije zabilježeno.

U periodu od 2021. – 2022. godine prijavljenih slučajeva nasilja u porodici gdje su počinioci nasilja u porodici bili muškarci iznosio je 4.037, dok su evidentirana 427 slučaja nasilja u porodici u kojem su žene bile počiniteljke nasilja. Od broja prijavljenih slučajeva, optuženo je bilo 1.555 muškaraca, te 98 žena, dok je osuđeno bilo 1.351 muškarac i 31 žena.

Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine i Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, o nasilnoj smrti žena u periodu od 2016. – 2022. ubijeno je čak 76 žena²⁴⁵, dok je samo u 2023. godini ubijeno 7 žena, i još par pokušaja ubistava žena, supruga ili partnerica. U vremenu dok smo vršili istraživanje za pisanje ovoga rada ponovno se nažalost od početka 2024. godine, desilo još jedno ubistvo žene od strane njenog supruga u Republici Srpskoj. Navedeni podaci potvrđuju tvrdnju i tezu znanstvenika Johana Galtunga, koji je rekao da 98% nasilja u državi i društvu počine muškarci.

Na području Bosne i Hercegovine djeluje 8 sigurnih kuća i to: „Fondacija lokalne demokratije” Sarajevo, „Udruženje žene” Banja Luka, „Žene BiH” Mostar, „Viva žene” Tuzla, „Budućnost” Modriča, „Žene sa Une” Bihać, „Medica” Zenica i „Lara” Bjeljina. U Bosni i Hercegovini su u funkciji dvije SOS linije koje služe za prijavljivanje nasilja u porodici, 1264 za Republiku Srpsku i 1265 za Federaciju Bosne i Hercegovine. Prema evidencijama ove brojeve (linije) pozivaju isključivo samo žene. U periodu od januara 2021. – do jula 2023. godine primljeno je ukupno 17.049 poziva.

Broj smještenih žrtava nasilja nad ženama i nasilja u porodici u sigurnim kućama u Bosni i Hercegovini u 2021. godini je bilo 610 žena (korisnici sigurnih kuća su žene sa djecom), te u 2022. godini 461 žena, u prvoj polovini 2023. godine taj broj korisnica iznosio je 307, što nam nažalost ukazuje na povećan broj zahtjeva za smještanje žena sa djecom u sigurne kuće i traženje institucionalne zaštite od počinioca nasilja u porodici.

²⁴⁵ Podaci preuzeti sa Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine i Agencije za rodnu ravnopravnost Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, više vidi na: www.arsbih.gov.ba i www.bhas.gov.ba

Prema podacima objavljenim u Indeksu rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini 2023. godine kojeg su izradile Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine u saradnji sa Agencijom za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i Agencijom UN za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena UN Women u Bosni i Hercegovini. Pomenuti Indeks rodne ravnopravnosti na statistički egzakatan i sveobuhvatan način identifikuje kretanje trendova i pruža perspektivu za sagledavanja stanja ravnopravnosti spolova u više oblasti i segmenata društvenog života. Rezultati do kojih su došli navedenim istraživanjem u pogledu rodne ravnopravnosti pružaju povod za zabrinutost, te što hitniju reakciju i pronalazak sistemskog rješenja koji će doprinijeti tome da se smanji prije svega strukturalno nasilje, kao i sve veći broj direktnog nasilja, tačnije nasilnih ubistava žena u Bosni i Hercegovini. Nalazi pokazuju da u nekim domenima naša zemlja stagnira ili bilježi stanoviti nazadak. Naime, učešće u radnoj snazi iznosi 1,9 indeksna boda u poređenju sa prošlim, dok u domenu moći koja prikazuje učešće žena u političkom i ekonomskom životu, rezultat je niži za čak 2,1 boda²⁴⁶. Navedeni rezultati opominju da stanje u mnogim oblastima ne ide na bolje, čak naprotiv, kreće se silaznom putanjom. Primarne razloge ovakvog negativnog trenda rodne neravnopravnosti možemo dijelom pronaći u proteklom periodu pandemije korona virusa (Covid 19), kao i općeg stanja u društvu na koji utiču kompleksni elementi šireg ekonomsko – društvenog, socio – kulturnog konteksta, a naročito nefunkcioniranje i nestabilnost političkog, pravnog, ekonomskog i sigurnosnog stanja u državi i društvu.

Zaključna razmatranja

Država je nosilac svih politika (vanjske politike, sigurnosne politike, ekonomske politike, socijalne, obrazovne, ekološke politike, itd.), u novije vrijeme, između ostaloga, država je nosilac i rodni politika, koje su ključne u realizaciji svih pitanja odnosa roda i politike, odnosa jednakosti spolova između žena i muškaraca, nasilja nad ženama, pitanjima diskriminacije, socijalnim statusom žena, nasilja u porodici, rodno zasnovanim nasiljem, pitanjima diskriminacije LGBT populacije, itd. Primjena legislative, protesti, otpor građana prema LGBT populaciji, potreba za otvaranjem većeg broja sigurnih kuća, nedovoljan broj žena u politici, segregacija žena u procesima upravljanja u državnom sektoru i njegovim privrednim kapacitetima, itd., su samo neki od primjera stanja i položaja žene u cjelokupnom sistemu Bosne i Hercegovine. Statistike kazuju da je veći postotak obrazovanih žena u odnosu na muškarce u Bosni i Hercegovini, ali da ekonomsko stanje u državi i rodne politike političkih struktura i organa vlasti ne pružaju ženama ravnopravne mogućnosti za zapošljavanje, stavljajući ih time u poziciju ekonomski zavisnih članova porodice, društva i države. Preovladavajući patrijarhalni diskurs doprinosi većoj rodnoj neravnopravnosti, diskriminaciji žene prvenstveno u privatnoj sferi, a zatim i institucionalnoj, javnoj sferi. Patrijarhalni diskurs rezultira pojavom rodno zasnovanog nasilja, sve većim brojem slučajeva nasilja u porodici, i u krajnjoj mjeri direktnog nasilja. Nasilje u porodici i manifestacija direktnog nasilja su naročito izražene u postkonfliktnim društvima, društvima koja su netom izašla iz ratnih sukoba, u kojima određen broj (većinski) muške populacije društva boluje od posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP), zatim problem nezaposlenosti i siromaštvo, ovisnost i zloupotreba droga i alkohola, mentalna oboljenja, itd. Žene u Bosni i Hercegovini nesumnjivo dijele jednake probleme nejednakosti, patrijarhalnih okova, smanjenih mogućnosti napredovanja, otkaza zbog majčinstva, problem marginalizacije, seksizma, itd. Tradicionalni i patrijarhalni odnosi u bosansko-hercegovačkom društvu i porodici, koji su se prenosili i prenose sa individualne na kolektivnu svijest, a podrazumijevaju višeznačnu segregaciju ženske populacije, ne mogu se prevazići u kratkom vremenu. Neophodno je razvijati svijest o vrijednosti i značaju ženske populacije u podizanju napretka države i društva u ekonomskom, političkom, sigurnosnom i svakom drugom domenu.

U cilju prevencije nasilja neophodno je osvijestiti činjenicu da nasilje nije privatna porodična stvar nego ozbiljan problem cjelokupne bosanskohercegovačke zajednice, koji je neophodno riješiti jednim multidisciplinarnim pristupom pri njegovom suzbijanju i prevenciji, a ne samo isključivo se baviti

²⁴⁶ Detaljnije vidjeti na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/ Metodologije/ IndeksRodneRavnopravnosti_BS.pdf

njegovim posljedicama. I na kraju, potrebno je ojačati mrežu institucionalne podrške ženama žrtvama porodičnog nasilja putem multidisciplinarnog pristupa u suzbijanju i prevenciji nasilja, prvenstveno radom državnih institucija odgovornim za usvajanje i izmjene zakona, zatim zajedničkim radom policije, tužilaštva, nevladinim organizacijama, ženskim organizacijama, naročito koordinacijom i radom centara za socijalni rad i zdravstvenih radnika/ica.

Literatura:

Knjige:

- Bašić, A. (2007): *Rodne uloge i stereotipi*, Banja Luka, Helsinški parlament građana Banja Luka;
- Borić, R. (2007): *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Zagreb, Centar za ženske studije;
- Butler, J. (2000): *Nevolje s rodom*, Zagreb, Ženska infoteka;
- Ćosić, S. (2023): *Borba za ženska prava u sistemu univerzalnih ljudskih prava*, u Zborniku radova Pravo na zdravlje i obrazovanje, univerzalna ljudska prava, Banja Luka, Centar modernih znanja, Resursni centar za specijalnu edukaciju Beograd;
- Dabić, Davidović M. (2015): *Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena u procesu upravljanja projektnim ciklusom: Smjernice namijenjene korisnicima grantova i drugim partnerima*, Sarajevo, Institut za razvoj mladih KULT, Publikacija;
- Galtung, J. (2009): *Mirnim sredstvima do mira*, Beograd, Službeni glasnik;
- Gavrić, S., Ždralović, A. (2019): *Rodna ravnopravnost, Teorija, Pravo, Politike, Uvod u rodne studije za studentice i student društvenih nauka u BiH*, Sarajevski otvoreni centar i Univerzitet u Sarajevu, Pravni fakultet;
- Milojević I., Markov, S. (2011): *Uvod u rodne teorije*, Centar za rodne studije, Univerzitet u Novom Sadu;
- Mušić, Lejla (2013): *Sociologija roda – eseji o feminitetima i maskulinitetima*, TDP Sarajevo;
- Popov – Momčinović, Z. (2013): *Ženski pokret u Bosni i Hercegovini, artikulacija jedne kontrakulture*, Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar, Centar za empirijska istraživanja religije u Bosni i Hercegovini, Fondacija CURE;

Ostali izvori:

https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Methodologije/IndeksRodneRavnopravnosti_BS.pdf

https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Biltenei/2024/FAM_00_2023_TB_1_BS.pdf

<https://arsbih.gov.ba/>

<https://enciklopedija.hr>

GENDER DIMENSIONS OF VIOLENCE IN MODERN SOCIETY

Abstract: Every social phenomenon, every social and natural process with all its causes, outcomes and consequences, then mutual relations and interactions between people take place primarily within families, different groups, communities, societies and ultimately states. The majority of countries and societies are made up of the male and female population of the country and the membership of the society in almost the same ratio with all other differences: in terms of age, race, education, gender, economic and other characteristics. The mentioned characteristics precisely contribute to the formation of prejudices, stereotypes, and discrimination, which ultimately, if not eliminated, result in the appearance of various forms of violence in the state and society. Historical legacies and traditions passed down from generation to generation regarding gender inequality contribute to different gender dimensions of violence and gender-based violence. In this paper, the author will offer a theoretical contribution to the definition and understanding of the concepts of sex and gender, gender relations, and then perform a more detailed approach to the analysis of the concept of violence, with an emphasis on gender-based violence. The aim of the work is to point out the existence of different causes of gender-based violence, which manifest themselves through different forms of violence, violence against women, domestic violence, sexual violence, economic violence, psychological violence, which ultimately result in direct violence and femicide.

Keywords: gender, violence, gender dimensions of violence, discrimination, retraditionalization, repatriarchalization